

ANDEN VERDENSKRIG

DEN ANDEN KATASTROFE

Fredsslutningen efter Første Verdenskrig holdt kun i 21 år. Så udbrød Anden Verdenskrig. Forsøget på at skabe et stabilt politisk system i Europa brød sammen, da verdenskrisen i 1929 ramte verdensdelen, og nazismen efterfølgende sejrede i Tyskland i 1933. Fra dette tidspunkt skabte Nazitysklands aggressive udenrigspolitik en tilstand af voksende spænding, der til sidst førte til krigsudbruddet i 1939.

Det store spørgsmål er, om krigen kunne have været undgået, og om Hitler og Nazityskland alene er ansvarlige for dens udbrud. Kunne datidens britiske og franske statsmænd have ført en anden politik, der ville have bremset Hitler? Eller var krigen ligefrem ønsket af det nazistiske styre?

Den Anden Verdenskrig var en global krig, og omkostningerne for civilbefolkningen var enorme. I modsætning til Første Verdenskrig var mange krigshandlinger – luftbombardementer især – direkte rettet mod civile. Kan man moralsk forsvare en sådan krigsførelse, eller er det i moderne krig en illusion at tro, at krigshandlinger kan begrænses til selve slagmarken?

Tysklands ekspansionspolitik.

I 1920'erne havde Tyskland nærmet sig Frankrig og England. I den såkaldte Locarno-aftale i 1925 mellem de europæiske stormagter garanterede Tyskland således vestgrænsen mod Belgien, Luxembourg og Frankrig. Samtidig var de tyske erstatningsbetalinger gradvist blevet reduceret. Der tegnede sig muligheder for en reel forsoning mellem de gamle europæiske ærkefjender. Det kom så vidt, at den franske udenrigsminister i 1929 fremlagde et forslag om skabelsen af et "Europas Forenede Stater" i form af et toldfællesskab og en økonomisk union. Samtidig førtes der lige op til 1933 forhandlinger om rustningsbegrænsninger i Europa. Verdenskrisen og nazisternes magtovertagelse i Tyskland i 1933 ændrede denne tendens grundlæggende.

Tyske tropper på vej gennem en serbisk landsby i april 1941.

Med nazisternes magtovertagelse i 1933 blev den tyske udenrigspolitik entydigt bestemt af føreren, Adolf Hitler. Denne udenrigspolitik var fra første færd militaristisk og ekspansionistisk. Tyskland skulle befri sig fra Versaillestraktaten og dermed fra de begrænsninger, der var lagt på landets militære styrke. Desuden skulle alle tyskere samles i ét rige. Disse mål var klare og velkendte. Derudover lurede der i baggrunden ønsker og planer om tysk ekspansion mod øst. Det havde Hitler skrevet om i *Mein Kampf*, men det blev ikke taget helt alvorligt i Vesteuropa.

1. Hitler i *Mein Kampf*, 1926:

"Kun et tilstrækkeligt stort rum på denne jord sikrer et folk dets frie tilværelse. ... Vi nationalsocialister (går) bevidst bort fra tendenserne i vor udenrigspolitik i tiden før krigen. Vi begynder der, hvor man sluttede for 600 år siden. Vi standser germanernes evige togter mod syd og vest i Europa og retter blikket mod landet i øst. Vi siger farvel til førkrigstidens koloni- og handelspolitik og går over til fremtidens jordpolitik. Men når vi i dag i Europa taler om nyt land og ny jord, kan vi i første række kun tænke på Rusland og de randstater, det behersker..."

Mulighederne for en tysk ekspansion i Central- og Østeuropa syntes i høj grad at være til stede. Efter Første Verdenskrig var Østrig-Ungarn blevet opløst og det russiske zar-rige var blevet erstattet af Sovjetunionen, som var voldsomt svækket efter borgerkrigen og havde måttet afstå store landområder. Der var altså opstået et magttomrum i Central- og Østeuropa.

I 1935 indførte Tyskland almindelig værnepligt. Dermed havde man – i strid med Versaillestraktaten – skabt grundlag for en tysk massehær. Storbritannien og Frankrig reagerede ikke. Tværtimod indgik Storbritannien samme år en aftale med Tyskland om, at den tyske flåde måtte genopbygges, så den nåede et niveau, der svarede til en tredjedel af den britiske. Allerede i 1935 havde Hitler altså fået væltet de barrierer, der var opstillet mod tysk genoprustning. Året efter, i 1936, opsagde Hitler Locarnoaftalen og sendte tyske styrker ind i det demilitariserede Rhinland, hvor de ifølge Versaillestraktaten ikke måtte være. Heller ikke her reagerede hverken Frankrig eller Storbritannien. Dermed var Versaillestraktaten endegyldigt sat ud af kraft.

Berlin-Rom-aksen 1936

De to store fascistiske diktaturer i Europa nærmede sig nu hinanden. Medvirkende hertil var Italiens erobring af Etiopien i 1935-36.

Den italienske udenrigsminister grev Ciano på besøg i Berlin i anledning af Berlin-Rom-aksen, oktober 1936.

Folkeforbundet vedtog under Storbritanniens og Frankrigs ledelse økonomiske sanktioner mod Italien, og som reaktion herpå trådte Italien ud af Folkeforbundet, som Tyskland allerede havde gjort det. I 1936 proklameredes "Berlin-Rom-aksen", en alliance mellem Tyskland og Italien.

Samme år udbrød der borgerkrig i Spanien, hvor en folkefrontsregering af kommunister, socialister og borgerlige demokrater havde dannet regering. Det stærkt højreorienterede spanske militær gjorde oprør under ledelse af Francisco Franco. Det blev til en tre år lang krig mellem folkefrontsregeringen, der blev stadig mere kommunistisk orienteret, og den fascistiske højrefløj. Sovjetunionen ydede våbenhjælp til folkefrontsregeringen, og mange frivillige – først og fremmest af kommunistisk overbevisning – drog til Spanien for at bekæmpe fascismen. Franco og fascisterne fik omfattende støtte fra Tyskland og Italien i form af våben og personel. Det tyske luftvåben brugte således Spanien som øvelsesterræn, og det første tyske terrorbombardement mod en by fandt sted her – i byen Guernica. Borgerkrigen sluttede i 1939 med Francos sejr. Tysklands og Italiens fælles optræden her styrkede samarbejdet mellem dem.

Østrig indlemmes i Tyskland 1938

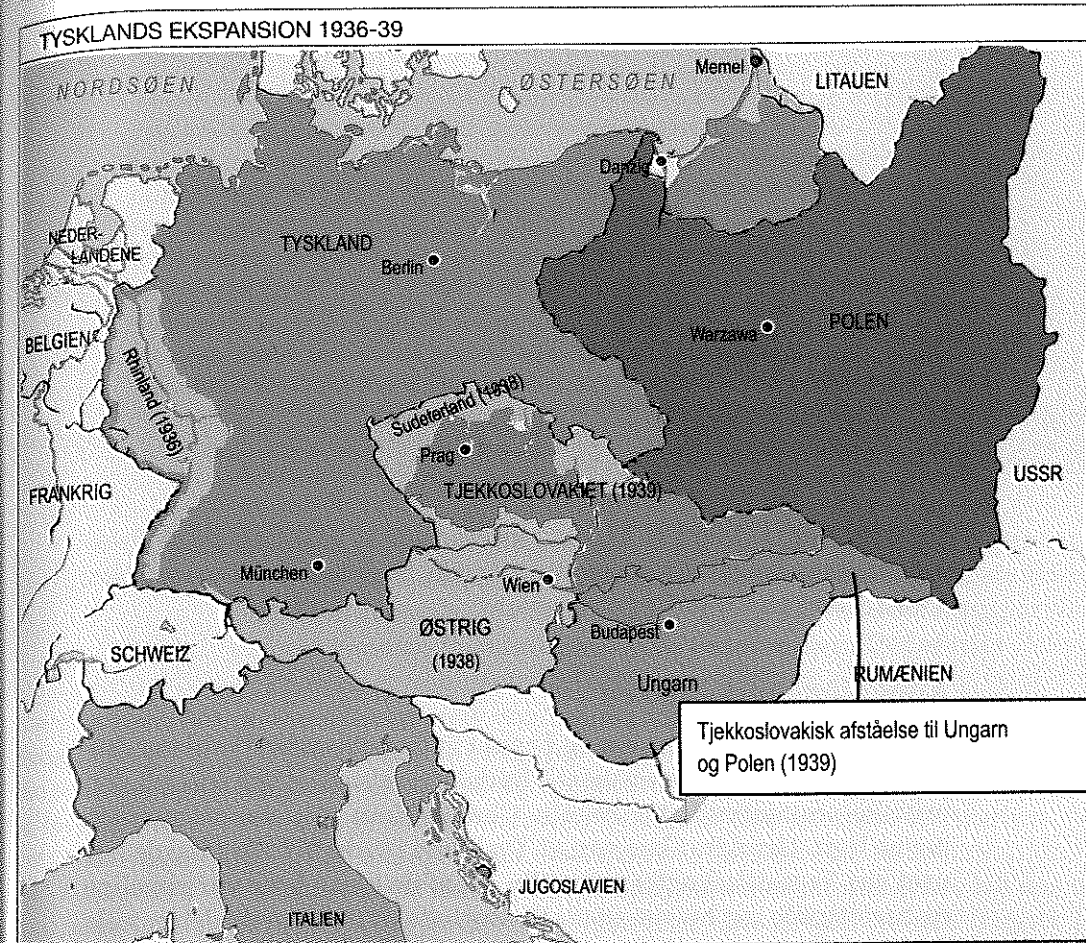
I 1936 var de rustningsmæssige begrænsninger blevet brudt, tysk militær oprustning kørte i højeste gear, og våben og udrustning af-

prøvedes i Spanien. Nu vendte Hitler sin opmærksomhed mod det næste store mål: At forene alle tyskere i ét rige. Det betød sammenslutning af Østrig og Tyskland, det betød indlemmelse af de områder i Tjekkoslaviet, hvis befolkning overvejende var tysk (Sudeterland), og det betød byen Danzigs tilbagevenden til riget. På den internationale scene forfulgte Hitler disse mål med en særegen vekslen mellem appeller, trusler og fredsbekendelser. Han appellerede til omverdenen om at acceptere, at også tyskerne havde ret til national selvbestemmelse, men den var blevet dem frataget i Versailles. Han truede med magtanvendelse, men bedyrede umiddelbart efter sin ubetingede fredsvilje. Han vidste, hvad krig var, han havde selv lidt i skyttegravene under Første Verdenskrig.

Hitler nåede sit første mål med Østrigs sammenslutning med Tyskland i 1938. Det spinkle østrigske demokrati var i 1933-34 blevet afløst af et autoritært regime, en "fædrelandsfront", der i meget lignede de italienske og tyske naboers diktaturer. Det østrigske nazistparti bekæmpede dette styre, og kombinationen af indre undergravende virksomhed og et voldsomt pres fra Tyskland tvang fædrelandsfronten til at afgive regeringsmagten til de østrigske nazister, der straks bad tyske tropper rykke ind i landet. Hitlers indtog i Østrig, hans fødeland, blev et triumftog, og ved en folkeafstemning accepterede østrigerne "Anschluss". En fri og demokratisk folkeafstemning var det ikke, men både samtidige iagttagere og eftertidens historikere er forholdsvis enige om, at hovedparten af østrigerne rent faktisk hilste sammenslutningen med Tyskland velkommen. Østrigerne havde indtil 1918 været det dominerende folk i et stort rige, men var efter fredsslutningen blevet reduceret til en lille centraleuropæisk stat. Tilslutningen til Tyskland gjorde østrigerne til en del af en ny og livskraftig stormagt.

München 1938: Tjekkoslaviet afstår Sudeterland

Næste skridt på ekspansionskursen var Tjekkoslaviet, det eneste østeuropæiske land, der endnu i slutningen af 1930'erne havde været i stand til at holde fast i en demokratisk styreform. Tjekkoslavikernes store problem var Sudeterland, grænseområdet til Tyskland, hvor den tysksprogede befolkning var i flertal. Også her kunne Tyskland henvise til princippet om folkenes selvbestemmelsesret. For Tjekkoslaviet var disse områder imidlertid af afgørende sikkerhedsmæssig betydning. Der er tale om et bjergområde, som var velbefæstet, og som rummede militært vigtige industrier. Uden dem ville Tjekkoslaviets centrale sletteland være forsvarsløst. Tjekkoslaviet var allieret med Frankrig. Sammen med Rumænien og Polen havde Tjekkoslaviet en livsvigtig interesse i, at Versailles-

traktaten blev opretholdt. Det var jo simpelthen den fredsftale, der havde skabt Tjekkoslaviet – og Polen med.

Hitlers taktik lignede den, der var anvendt i Østrig. Det nazistisk dominerede tyske mindretal i Tjekkoslaviet skabte uro og vanskeligheder indtil i Tjekkoslaviet, samtidig med at Hitler optrådte som de undertrykte sudetertyskeres beskytter. I maj 1938 havde Hitler beordret militæret til at forberede sig på at knuse Tjekkoslaviet. I de følgende måneder truede Hitler med at marchere ind i Sudeterland, og det førte til forhandlinger mellem Tyskland og Storbritannien. Den britiske regeringsleder Neville Chamberlain fløj to gange til Tyskland for at forhandle med Hitler. Det var uset og ydmygende. Ved en konference i München i slutningen af september 1938 mødtes Hitler, Mussolini, Neville Chamberlain og Frankrigs

2. Neville Chamberlain i det britiske parlament d. 3. oktober 1938, efter Münchenaftalen:

"Da Underhuset mødtes sidste onsdag, befandt vi os alle under skyggen fra en stor fare; krig i en værre og frygteligere form end nogensinde tidligere syntes at stirre os ind i ansigtet. ... I dag, kun få dage efter, mødes vi alle i glæde og taknemmelighed over, at millioner af menneskers bønner er blevet hørt. ... Mit hovedformål var at arbejde for Europas fredeliggørelse, for at fjerne den mistænksomhed og det fjendskab, som så længe har forgiftet luften. Den vej, der fører til fredeliggørelse, er lang og fuld af vanskeligheder. Spørgsmålet om Tjekkoslavakiet var det seneste og måske det mest farlige. Nu, da vi er ovre det, føler jeg, det vil være muligt at gøre yderligere fremskridt på vejen mod fornuft og forstandighed."

regeringsleder Daladier. Her accepterede de to vestmagter, at Tyskland fik overdraget det omstridte område, Sudeterland. Dermed blev Tjekkoslavakiet umuligt at forsvare.

Appeasementpolitikken

Den politik, Storbritannien og Frankrig førte over for Tyskland, betegnes med ordet "appeasement", fredeliggørelse. Det var specielt den britiske premierminister Neville Chamberlain, der repræsenterede denne linje. Grundtanken var, at Tyskland i virkeligheden havde lidt uret ved Versailleskonferencen. En del af de tyske krav var rimelige og berettigede, og hvis man stejlt nægtede at anerkende dette, ville Tysklands udenrigspolitiske kurs blive stadig mere aggressiv. I stedet skulle man fredeliggøre Tyskland ved at imødekomme velbegrundede tyske krav og ved at give Tyskland den plads som en ligeværdig europæisk stormagt, det var berettiget til. Det hører med til billedet, at det britiske og i endnu højere grad det franske folk var så mærkede af erfaringerne fra Første Verdenskrig, at de ville gå meget langt for at undgå krig.

En måned efter München-konferencen gav Hitler hemmeligt militæret ordre til at forberede likvideringen af det øvrige Tjekkoslavakiet, og i marts 1939 marcherede tyske tropper ind i Tjekkoslavakiet, indlemmede den tjekkiske del i Riget og gjorde Slovakiet til en tysk lydstat.

Krigsudbruddet: Tyskland angriber Polen 1939

Udslettelsen af Tjekkoslavakiet var et vendepunkt, fordi det betød et fuldkomment brud på den forståelse, som de europæiske stormagter var nået frem til i München. Det var også appeasementpolitikens fuldstændige fallit. Storbritannien og Frankrig reagerede ved at ud-

3. Den konservative Winston Churchill* i det britiske parlament d. 5. nov. 1938:

"Jeg vil sige det, der er mest upopulært, nemlig at vi har lidt et fuldstændigt og ubetinget nederlag, og at Frankrig er endnu hårdere ramt end os. ... Jeg tror ikke, Tjekkoslavakiet i fremtiden kan opretholdes som en uafhængig enhed. Man vil se, at efter en periode, der kan vare år, men måske kun varer måneder, vil Tjekkoslavakiet blive opslugt af det nazistiske regime. Men vort loyale, tapre folk bør kende sandheden: At der har været grove forsømmelser og mangler i vores forsvar, at vi har lidt nederlag uden at have været i krig."

*Churchill, der blev regeringsleder i 1940, var en hård kritiker af regeringens appeasementpolitik.

stede garantier for andre lande, der kunne tænkes at være genstand for Tysklands ekspansionstrang, heriblandt som det vigtigste Polen. Tyskland krævede Danzig overdraget til riget og desuden transportkorridorer gennem Polen til Danzig og Østpreussen. Det afviste Polen.

Problemet ved vestmagternes garanti var selvfølgelig, at det af geografiske grunde var umuligt for vestmagterne at komme Polen til hjælp i tilfælde af et tysk angreb. I denne situation begyndte vestmagterne at nærme sig et samarbejde med Sovjetunionen, der havde al mulig grund til at frygte Tyskland. Det russiske territorium var af Hitler udpeget som tysk ekspansionsområde, og kommunismen var nazismens ideologiske hovedfjende. Forhandlingerne løb dog ud i sandet, bl.a. fordi Polen ikke ville have sovjetrussiske tropper på sit territorium. Polen var jo kun tyve år tidligere blevet oprettet som selvstændig stat, det meste af Polens territorium hørte før Første Verdenskrig til Rusland, og Polen havde i 1920-21 været i krig med den nyskabte Sovjetunion. Polakkerne frygtede derfor russerne lige så meget som tyskerne.

Sovjetunionen havde siden sin tilblivelse været isoleret i forhold til de øvrige stater, og i slutningen af trediverne følte det sig stærkt truet af det militaristiske Japan i øst og det antikommunistiske Tyskland i vest. Münchenaftalen mellem Tyskland, Frankrig, Storbritannien og Italien blev indgået, uden at Sovjetunionen var blevet spurgt til råds. Den sovjetiske frygt var derfor, at vestmagterne ville give Tyskland frie hænder til at angribe et isoleret Sovjetunionen. For at undgå dette nærmede Sovjetunionen sig Tyskland, og resultatet blev en alliance, der var den mest forbløffende i det tyvende århundrede. I september 1939 undertegnede de to ideologiske ærkefjender, Tyskland og Sovjetunionen, en ikke-angrebspagt. I en hemmelig del af denne aftale delte de desuden Polen og det øvrige Østeuropa imellem sig.

"De tyske troppers fremmarch over den polske grænse. Grænsebommen ved Ziscau hugges om". Foto og billedtekst fra det officielle tyske billedbureau, 1939.

Således sikret mod sovjetisk indblanding invaderede Tyskland Polen. Efter nogle uger rykkede sovjetiske tropper ind og besatte den østlige del af Polen. Storbritannien og Frankrig reagerede med at erklære Tyskland krig. Dermed var Anden Verdenskrig en kendsgerning.

Ansvar og fortolkninger

I de første årtier efter krigen var historikerne stort set enige om, at Hitler lige fra begyndelsen havde ønsket og planlagt en storkrig med henblik på at underlægge sig Østeuropa og Sovjetunionen og dermed gøre Tyskland til Europas behersker. Der kan findes mange steder i Hitlers "Mein Kampf" og i hans taler, der peger i den retning. Nogen historikere mente ligefrem, man kunne læse "Mein Kampf" som en generalplan for Hitlers udenrigspolitik.

Hele Tysklands genoprustningspolitik sigtede mod en krig, som ansås for uundgåelig før eller siden. Her kunne historikerne også pege på et berømt dokument, det såkaldte Hossbach-memorandum fra november 1937. Det refererer en tale, som Hitler holdt til de militære øverstbefalende, krigsministeren og udenrigsministeren. Heri erklærede han, at en krig, der skulle skaffe Tyskland livsrum, senest skulle udkæmpes 1943-1945, for derefter ville det militære styrkeforhold udvikle sig til ugunst for Tyskland. En krig kunne imidlertid også komme allerede i 1938, hvis situationen var særlig gunstig på det tidspunkt.

Med den fortolkning må man sige, at den britisk-franske appeasementpolitik var uden chance for at lykkes. Den gav Hitler lettere spil, og hvis briter og franskmænd på et tidligere tidspunkt havde sat hårdt mod hårdt, havde det måske ført til Hitlers fald, og dermed kunne krigen være undgået.

I 1961 udgav den kontroversielle britiske historiker A. J. P. Taylor en bog om udbruddet af verdenskrigen. Han hævdede heri, at Hitler ikke havde nogen generalplan for tysk ekspansion, han improviserede sig frem og greb de muligheder, som vestmagternes eftergivende politik bød ham. Hitler havde ikke i sin udenrigspolitik adskilt sig principielt fra andre tyske politikere, der ville revidere Versaillestraktaten og maksimere deres stats magt. Han havde ikke villet krigen, men appeasementpolitikken havde så at sige narret ham til at tro, at han kunne presse briterne og franskmændene til at acceptere de tyske krav over for Polen. Briternes store fejl var, at deres politik ikke var konsekvent. Derigennem bar de også en del af ansvaret for krigen.

I 1960'erne diskuterede man i hvilket omfang Hitler havde et personligt ansvar for krigen. "Hitler ved Fronten". Maleri af Emil Scheibe 1943/44.

4. A. J. P. Taylor, 1961:

"Menneskene vil længe diskutere, om denne fornyede krig kunne have været undgået gennem større fasthed eller ved større forsonlighed; ... Måske kunne begge veje have ført til målet, hvis de var blevet fulgt mere konsekvent. Blandingen af de to, som den fulgtes af den britiske regering, var den, der havde størst sandsynlighed for at mislykkes. ... Skønt Hitler tog fejl i at antage, at de to vestmagter ikke ville gå i krig overhovedet, viste hans forventninger om, at de ikke ville gå alvorligt i krig sig at være korrekt. Storbritannien og Frankrig gjorde intet for at hjælpe Polen."

Taylor's bog gav anledning til en voldsom historikerstrid i Storbritannien, hvor hans skarpeste kritiker var den højt anerkendte H. Trevor Roper, som beskyldte Taylor for at fuske med kilderne og bagatellisere Hitlers personlige ansvar.

5. H. Trevor Roper 1961:

"Naturligvis håbede Hitler at undgå en konflikt med vestmagterne samtidig (med krigen mod Polen), men hans håb var ikke stort. "Føreren tvivler på mulighederne for en fredelig løsning med England. Vi må forberede os på konflikten" De efterfølgende to tredjedel af dette dokument handler om problemerne ved krigen med Storbritannien, "den drivende kraft imod Tyskland". ... Hvad krigen i vest angår, udtalte Hitler: "Selv om der skulle udbryde krig i vest, er ødelæggelsen af Polen hovedmålet." Og det var i sandhed det, der skete. ... Den tese, at Hitler blot var en traditionel statsmand med begrænsede mål, for den findes der ingen som helst beviser. Dette spidsfindige forsvar for Hitlers udenrigspolitik vil ikke blot gøre skade ved at støtte neo-nazistisk mytologi, den vil også gøre ubodelig skade på mr. Taylors anseelse som historiker."

* Trevor Roper citerer fra en tale Hitler holdt til sine generaler d. 23. maj 1939

Tyskland og krigsskylden

I Tyskland blev det længe opfattet som en fuldkommen ubestridelig kendsgerning, at Tyskland var ansvarlig for krigsudbruddet. At bestride det var næsten det samme som at benægte, at holocaust havde fundet sted. De, der hævdede Tysklands uskyld, var små marginalgrupper ude på den yderste tyske højrefløj, herunder nynazistiske grupperinger.

Fra 1980'erne gjorde nogle konservative historikere dog andre synspunkter gældende. Nogle af disse forfattere har forbindelse med forbundet for de tyskere, der flygtede og blev fordrevet fra dele af det nuværende Polen og fra Tjekkosllovakiet ved krigsafslutningen. De fokuserer på den uret og de lidelser, der overgik disse tyskere og forsøger at gøre ansvarsfordelingen mindre entydig. Det er bl.a. et centralt synspunkt, at Hitlers angreb på Sovjetunionen i 1941 må opfattes som et præventivt angreb. Hvis ikke Tyskland havde slået til mod Sovjetunionen, ville Sovjetunionen have angrebet Tyskland.

Den konservative historiker Alfred Schickl mener også, at USA og vestmagterne har del i ansvaret for krigsudbruddet i 1939 og for, at det ikke kom til en forhandlet fred allerede i vinteren 1939-1940. Ifølge hans fortolkning pressede og lokkede den stærkt antinazistiske præsident Roosevelt englænderne, franskmændene og polakkerne til at indtage en uforsonlig holdning over for Tyskland, så polakkerne afviste de tyske forslag om en forhandlet løsning på Danzig-problemet. Han mener, at det kom bag på Hitler, at Storbritannien og Frankrig erklærede krig efter det tyske angreb på Polen. Hitler fremsatte efter Polens nederlag et fredstilbud til Storbritannien og Frankrig, men dette afvistes af de to lande efter tilskyndelse fra USA, der ikke mente, der kunne indgås en aftale med Europas diktatorer.

6. Den tyske historiker Alfred Schickel, 1998:

"Den amerikanske regerings indvendinger mod de europæiske stormagters hidtidige politik og dens massive påvirkning af (den polske) statsledelse er nok baggrunden for den ... polske holdning over for Tyskland. ... Polen anså åbenbart ikke den eksisterende Danzig-ordning for noget, der kunne forhandles om og viste ikke den ringeste antydning af vilje til at diskutere dette spørgsmål"

Fortolkningen af krigsudbruddet har stærke politiske overtoner i Tyskland. Hvis Tyskland ikke er ene om at bære krigsskylden, er de flygtede og fordrevne tyskere mere entydigt ofre, og Tyskland kan befri sig fra den moralske underlegenhed, der har præget tysk udenrigspolitik i dets relationer til f. eks. Polen og Tjekkosllovakiet. En historiker som Alfred Schickel fokuserer derfor også på de overgreb og drab, som nationalistiske polakker begik over for det tyske mindretal i Polen i krigens første dage.

Danmark og storpolitikken

Den danske udenrigspolitik under den oprækkende storm i 1930'erne var først og fremmest bestemt af landets beliggenhed og af dets erfaringer med neutralitetspolitikken under Første Verdenskrig. Da var det jo lykkedes at holde Danmark ude af krigen. Danmarks lidenhed og geografiske placering gjorde det umuligt at forsvare landet mod Tyskland. Danmark lå inden for den tyske magtsfære og førte derfor en neutralitetspolitik, der var velvillig over for Tyskland.

Den socialdemokratisk-radikale regering mente, at dansk forsvar kun skulle indrettes på at bevogte grænserne og konstatere brud på Danmarks neutralitet, som det hed. Det vil sige, at hvis en fremmed magt krænkede dansk territorium, skulle det danske militær markere, at dette skete mod den danske regerings vilje. Dansk militær var derfor på et beskedent niveau. Den socialdemokratisk-radikale regering mente, at det derved blev tydeligt, at Danmark ikke kunne have til hensigt at slutte sig til Tysklands fjender, og at landet dermed kunne håbe på at blive ladt i fred. Man kan sige, at regeringen gjorde alt, hvad den kunne, for at Tyskland ikke skulle føle nogen tilskyndelse til at besætte landet. Konservative kritikere mente tværtimod, at der dermed skabtes et militært tomrum, som en fremmed magt kunne besætte let og omkostningsfrit.

Den socialdemokratiske statsminister Stauning begyndte i slutningen af trediverne at vakle i sit sikkerhedspolitiske syn. Han havde undersøgt mulighederne for et skandinavisk forsvarssamarbejde,

men det var urealistisk. Han havde også foretaget en sondering i Storbritannien, men fik at vide, at det var umuligt at komme Danmark til hjælp.

7. Statsminister Thorvald Stauning i radiotale 1. januar 1940:

"Vort land er indrettet på at udøve en bevogtning af vor neutralitet, men krigsførelse i egentlig forstand er udelukket af de geografiske forhold, ligesom befolkningens ringe størrelse også udelukker tilstedeværelsen af en hær, der kan tage kampen op imod magter, som kan tænkes at stå kampberedte over for Danmark"

At den danske regering lagde meget vægt på ikke at udfordre Tyskland, gav sig bl.a. udtryk i, at den danske presse stærkt opfordredes til at lægge bånd på sig selv i kritikken af det nazistiske styre. Et andet udslag af denne politik var undertegnelsen af en ikke-angrebspagt mellem Danmark og Tyskland d. 31. maj 1939. Den kom på et tidspunkt, da appeasementpolitikken var brudt sammen, og den kan derfor tolkes som yderligere en tilkendegivelse af Danmarks villighed til at underordne sig Tysklands ønsker. Pagtens havde nemlig fra tysk side først og fremmest et propagandaformål som demonstration af Tysklands fredsvilje.

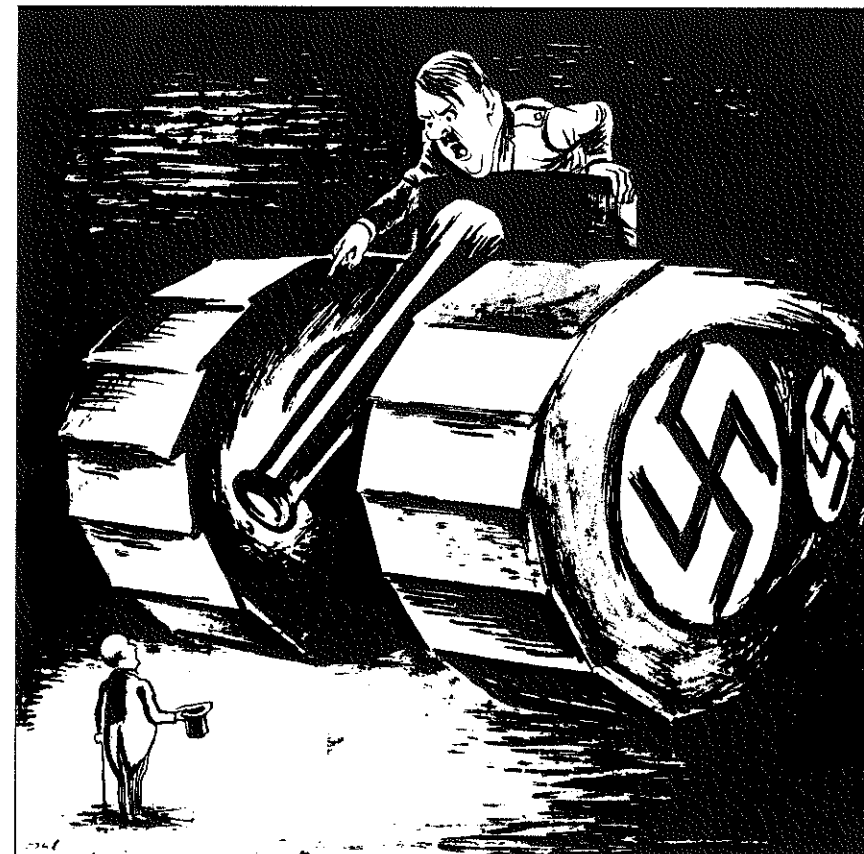
At neutralitetspolitikken mislykkedes under Anden Verdenskrig skyldtes et forhold, som de danske politikere var uden indflydelse på, nemlig tyskernes beslutning om at besætte Norge.

Krigen i Europa

Der er tre træk ved Anden Verdenskrig, som var nye og bemærkelsesværdige.

- For det første blev det en verdenskrig i egentlig forstand. Mens Første Verdenskrig næsten udelukkende fandt sted i Europa, udkæmpedes denne krig både i Europa, i Nordafrika, i Asien og i Stillehavsområdet.
- For det andet var denne krig en kamp mellem forskellige ideologier. På den ene side stod fascistiske og nazistiske stater som Tyskland, Italien og Japan, på den anden side det kommunistiske Sovjetunionen og demokratiske kapitalistiske stater som USA og Storbritannien. De ideologiske skillelinjer delte også i mange tilfælde de forskellige staters befolkninger. Verdenskrigen havde derfor nogle steder udløbere i form af borgerkrige eller borgerkrigs-lignende tilstande – eksempelvis i Jugoslavien og Italien.

Den danske regering lagde i 1930'erne vægt på ikke at udfordre Tyskland. Tegning af Herluf Bidstrup i anledning af undertegnelsen i 1939 af ikke-angrebspagten mellem Danmark og Tyskland. Værkets titel er: "Føler De Dem vel truet?"

- For det tredje var det en total krig, hvor fjendens civilbefolkning blev betragtet som legitime mål. Angivelserne af de samlede tab af menneskeliv varierer meget – fra over 30 millioner til op mod 58 millioner, men der er ikke tvivl om, at hovedparten af ofrene var civile: Ofre for massakrer og masseudryddelser, for tvangsarbejde og sult eller for terrorbombardementer fra luften.

Krigens faser

Krigen i Europa kan for overskuelighedens skyld opdeles i en række faser.

1. I den første fase fra september 1939 til april 1940 erobrede Tyskland den vestlige del af Polen, mens Sovjetunionen besatte den østlige. Skønt Storbritannien og Frankrig havde erklæret Tyskland krig, iværksatte de ingen offensive operationer mod Tyskland. Det franske militær var nemlig organiseret med henblik på forsvar, og den britiske hær var endnu beskedent af størrelse. Der var altså formelt set krig, men der foregik stort set ingen krigshandlinger.

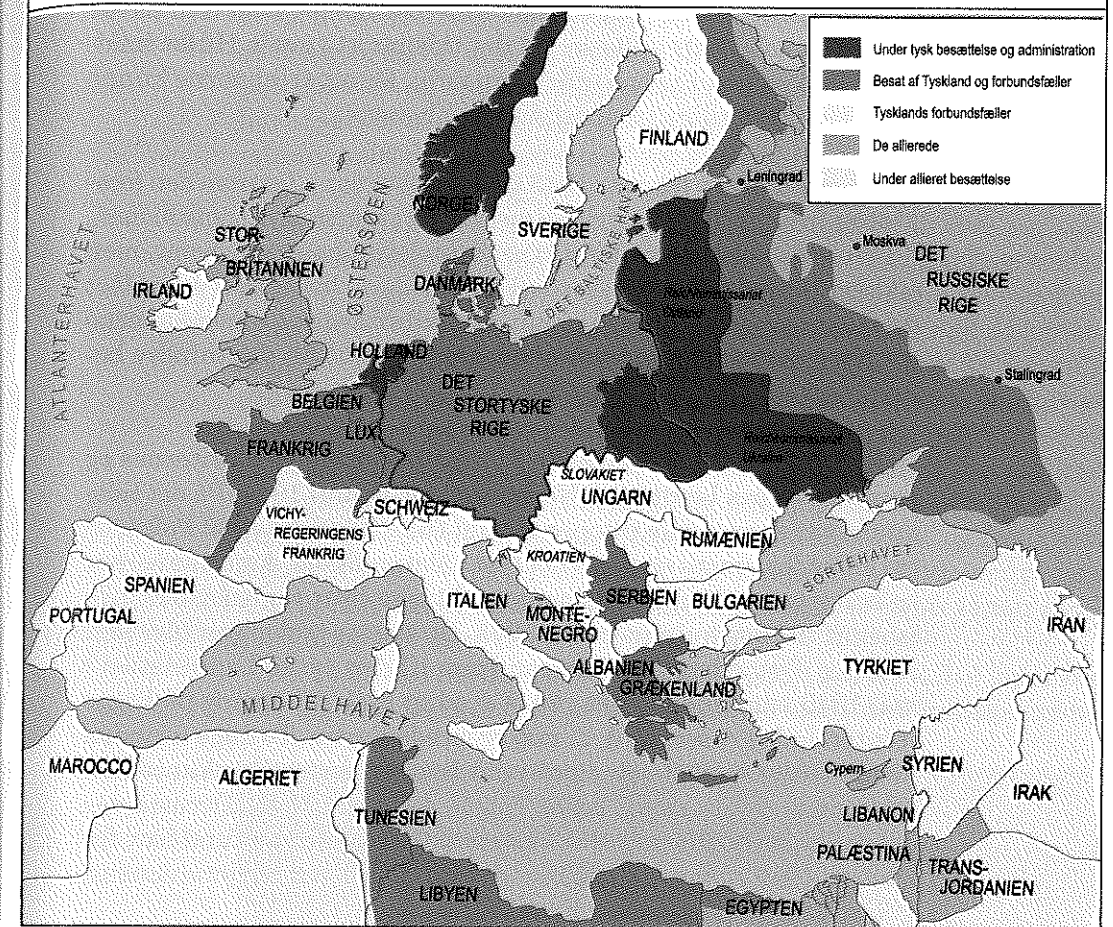
Amerikanske journalister kaldte det en "phoney war", altså en "falsk" krig. I denne fase angreb Sovjetunionen Finland, der forsvarede sig heroisk, men til sidst måtte give op og afstå væsentlige landområder.

2. Anden fase indledtes med tyskernes besættelse af Danmark og Norge i april 1940. Årsagen var, at tyskerne ville forhindre briterne i at besætte de nordnorske havne og spærre for transporten af svensk jern fra Nordsverige via Norge til Tyskland. Denne svenske malm var vigtig for den tyske krigsindustri. Et supplerende motiv var, at de norske fjorde kunne bruges som udgangspunkt for de tyske ubådes angreb på britiske skibe i Nordatlanten. For at sikre sig kontrollen med søvejen til Norge måtte Tyskland også besætte Danmark.

Dernæst gik tyskerne d. 10. maj i offensiven på Vestfronten og fejede i løbet af 6 uger igennem Holland, Belgien og Nordfrankrig. Frankrig kapitulerede. Hovedparten af de britiske styrker og en del franske tropper blev evakueret til England. Den tyske militærmaske havde demonstreret, at det ikke som i Første Verdenskrig var defensiven, der var stærkest. Store, samlede panserstyrker, støttet af luftvåbnet og fulgt af motoriserede enheder af fodfolk gennemførte dybe fremstød i lyn tempo og udmanøvrerede helt de defensivt indstillede briter og franskmænd. "Blitzkrieg" eller "lynkrig" gav tyskerne storslåede sejre med små tab.

3. Krigens tredje fase varede ca. et år – fra juni 1940 til juni 1941. I denne fase var det ikke kampe på landjorden, men i luften, der var afgørende for krigens gang. Tyskland drømte om en invasion i England, men det forudsatte, at man kunne kontrollere farvandet mellem Frankrig og Storbritannien længe nok til at sende en stor invasionsstyrke i land. Det krævede luftoverlegenhed over Storbritannien og Den Engelske Kanal. Det førte til "The Battle of Britain", hvor det tyske luftvåben prøvede at tilintetgøre det britiske. Det mislykkedes, og tyskernes luftoffensiv udviklede sig derefter til terrorbombardementer mod britiske byer, især London. Hensigten med det var at svække briternes moral og presse Storbritannien til at slutte fred. Det tyske luftvåben tabte imidlertid slaget om Storbritannien. Invasionsplanerne blev opgivet, og det blev også opgivet at bombe briterne til at acceptere en fredsaftale. I samme fase bredte krigen sig til Balkan, hvor Italien havde angrebet Grækenland og var blevet slået tilbage. Her kom Tyskland sin allierede til undsætning og nedkæmpede Grækenland. På tilsvarende måde havde Italien fra Libyen angrebet de britiske styrker i Ægypten og havde lidt nederlag. Også her kom tyskerne til hjælp og reddede italienerne uden dog at opnå en afgørende sejr over briterne.

ANDEN VERDENSKRIG – FRONTERNE 1942

4. Med krigens fjerde fase – juni 1941 til februar 1943 – begik Hitler formentlig sin største strategiske fejl. Uden at have opnået fred med Storbritannien gik han d. 22. juni til storangreb på Sovjetunionen. I lyn tempo rykkede tyskerne frem mod Leningrad, Moskva og Kaukasus, men det lykkedes ikke at erobre Moskva, før vinteren satte ind. Det følgende forår rykkede tyskerne atter frem, denne gang især på sydflanken, hvor man var tæt på at erobre den meget vigtige by Stalingrad (i dag Volgograd). Forsøget mislykkedes. I stedet blev en stor tysk arme indesluttet i Stalingrad og måtte overgive sig omkring d. 1. februar 1943. Dermed var den tyske hær reelt knækket.

Hitlers anden strategiske fejl var at erklære USA krig efter japanernes overfald på den amerikanske flådebase på Hawaii, Pearl Harbour, d. 7. november 1941. Denne krigserklæring gjorde det

problemfrit for USAs præsident Roosevelt at træde ind i krigen på Storbritanniens side. Det havde han villet længe, men han havde savnet en solid begrundelse. På det tidspunkt troede Hitler imidlertid, at krigen i Europa ville være forbi, før amerikanerne kunne stille nævneværdige troppstyrker på benene.

5. Den femte fase fra februar 1943 til juni 1944 var – ligesom den foregående fase – præget af krigen mellem Tyskland og Sovjetunionen. I denne fase blev de tyske styrker i Sovjetunionen langsomt, men sikkert trængt tilbage. I Nordafrika havde de britiske styrker fået overtaget mod tyskerne, og i juli 43 gik briterne og amerikanerne fra Nordafrika i land i Syditalien. Denne front fik dog mindre betydning i krigens samlede forløb.
6. Den afsluttende fase i krigen i Europa begyndte med briternes og amerikanernes landgang i Normandiet d. 6. juni 1944. På det tidspunkt var de russiske tropper trængt frem til grænsen til Polen, og tre måneder senere stod de i det tyske Østpreussen. Amerikanernes og briternes luftbombardementer af tyske byer tog voldsomt til i løbet af 1944 og kulminerede i 1945. De største tyske byer blev lagt i ruiner. Det sidste år af krigen frem til den tyske kapitulation i maj 1945 var kendetegnet ved et stadigt tysk tilbagetog på begge fronter, indtil russerne d. 2. maj erobrede Berlin. To dage forinden havde Hitler begået selvmord i sin bunker under Rigskanselliet. Tysklands totale kapitulation fulgte d. 7. maj 1945. Dermed var den tyske stat ophørt med at eksistere. Det tyske samfund blev fra 1945 til 1949 styret af de sejrende staters militær: Sovjetunionens, USA's, Storbritanniens og Frankrigs.

Krigen i Asien

Sideløbende med den europæiske krig udkæmpedes der i Asien en krig mellem Japan på den ene side og USA, Storbritannien og Kina på den anden. Det japanske kejserrige havde som det eneste asiatiske land gennemført en succesrig modernisering af samfundet og var en militær stormagt. Det var stærkt militariseret og racistisk i sit syn på omverdenen, og det nazistiske Tyskland var blevet dets naturlige europæiske alliancepartner. Japans opfattelse af sin situation lignede også Tyskland. De japanske politikere mente, at det japanske ørige ikke kunne rumme den japanske millionbefolkning. Der var altså behov for nyt territorium ud over Korea, som Japan allerede herskede over. Desuden var Japan næsten uden råstoffer. Olie, jern og andre nødvendige råstofforsyninger måtte hentes udefra. Det var japanernes mål at sikre landets kontrol med den nødvendige råvareforsyning.

Japans aggression fra 1931

Krigen i Asien havde sin oprindelse tilbage i 1931, da Japan begyndte at besætte den kinesiske provins Manchuriet. Kina var på det tidspunkt svagt og splittet. Den nationalistiske regering kontrollerede hovedparten af landet, visse steder herskede lokale krigsherrer og et mindre område beherskedes af det kinesiske kommunistparti under ledelse af Mao Zedong.

I 1937 udvidedes den japanske aggression mod Kina. Der var tale om et totalangreb. Kinas traditionelle hovedstad Beijing kom under japansk kontrol, og også regeringens hovedsæde, Nanking, blev erobret i december 1937. Den japanske fremrykning blev ledsaget af omfattende overgreb mod krigsfanger og civile. Efter erobringen af Nanking gennemførtes massakrer med måske op til 300.000 ofre. Omfanget og karakteren af massakrerne er omstridt. Japanske historikere og politikere bestrider den i Vesten almindeligt anerkendte fremstilling af begivenhederne. Det lykkedes dog ikke japanerne at tvinge den kinesiske regering til en kapitulation. Kina blev først og fremmest støttet af USA, der leverede våben, som kineserne betalte med penge, lånt af den amerikanske stat. USA lagde også pres på Japan ved i 1939 at opsiges de to landes handelsaftale.

Da Tyskland havde besat Frankrig i 1940, benyttede den japanske hær sig af lejligheden til at sende tropper ind i den franske koloni

I december 1937 erobrede japanske styrker Nanking, som var hovedsædet for den kinesiske regering. Sejrsparade i Nanking med den øverstbefalende japanske general Matui til hest d. 10/1 1939.

Vietnam i 1941. Det fik USA til at gå et skridt videre og gennemføre handelsrestriktioner mod Japan. Restriktionerne skulle især ramme den japanske olieimport.

I 1941 overvejede den japanske regering, om den fortsatte japanske ekspansion skulle rette sig mod vest, mod Sovjetunionens territorium, eller mod syd, mod Filippinerne, det britiske Malaya og det nuværende Indonesien, dengang Hollandsk Ostindien. Her var der bl.a. olieforekomster, der kunne dække Japans behov. Valget faldt på den sidste mulighed. Sovjetiske spioner i Japan kunne underrette Stalin om japanernes valg. Derfor besluttede den sovjetiske regering at flytte store troppestyrker fra Sibirien til Moskva. Det var måske afgørende for, at Sovjetunionen kunne standse den tyske fremrykning i 1941, så Moskva ikke faldt i tyskernes hænder.

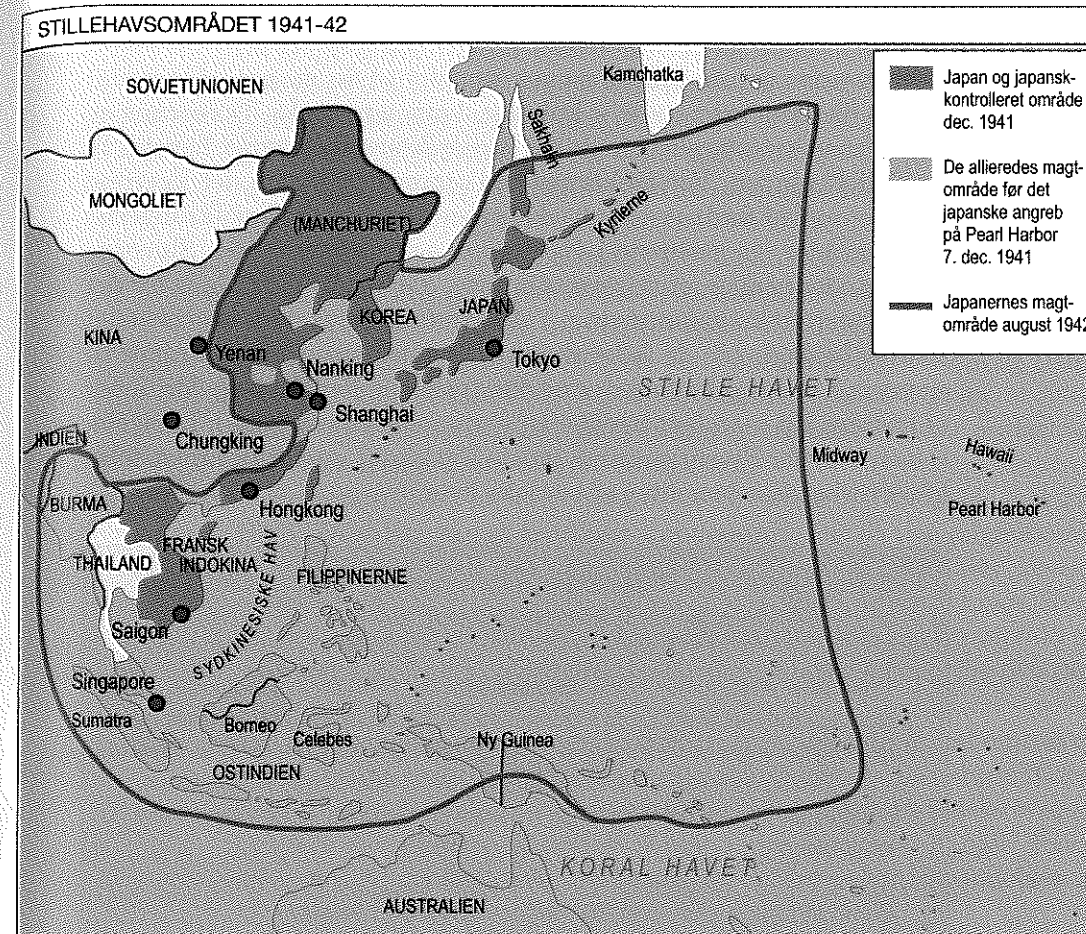
Japan i krig med USA december 1941

Det var klart, at de japanske ekspansionsplaner ville bringe Japan i direkte konflikt med den største Stillehavsmagt, USA. Det var ligeledes klart, at den japanske flåde måtte have kontrol med den vestlige del af Stillehavet for at forbindelseslinjerne til Indokina og Hollandsk Ostindien kunne sikres. Det logiske skridt var derfor at forsøge at ødelægge den eneste flåde i Stillehavet, der kunne true japanerne, nemlig den amerikanske. Dens base lå på Hawaii i den havn, der hedder Pearl Harbor. D. 7. december 1941 angreb japanske fly de amerikanske krigsskibe i Pearl Harbor. Det var det første storstilede luftangreb gennemført fra hangarskibe. Dermed var Japan i krig med USA – og også med Storbritannien, eftersom den japanske fremrykning også rettede sig mod britiske kolonier som Malaya og Burma.

Krigen i Stillehavet havde en anden karakter end krigen i Europa. Der var ingen store kampvognsslag. Krigen til lands var i vid udstrækning junglekrig i uvejsomt terræn, og kampen om herredømmet til søs og i luften var af afgørende betydning.

Krigens forløb kan opdeles i tre faser.

1. Den amerikanske flåde led så store tab ved angrebet på Pearl Harbor, at japanerne i de følgende måneder var overlegne til søs. Fra december 1941 til maj 1942 erobrede japanerne Malaya og Burma, Filippinerne (tidligere amerikansk koloni) og det hollandske Indonesien. I sommeren 1942 var Australien næste mål for japanernes offensiv. Australien og dets havne var afgørende for USAs krigsførelse.
2. Anden fase indledtes med slaget ved Midway i juni 1942 og afsluttedes med amerikanernes erobring af den japanske ø Okinawa i april 1945. Midway ligger vest for Hawaii og Pearl Harbor. Midway-slaget udkæmpedes mellem to flåder af hangarskibe, og det lykkedes her de amerikanske piloter at sænke 4 japanske hangarskibe.

Hermed skiftede styrkeforholdet. De amerikansk-britiske styrker var derefter til stadighed i offensiven med udgangspunkt fra Hawaii, fra Australien og fra Indien.

3. Da amerikanske styrker i april 1945 erobrede øen Okinawa, kom de japanske hovedøer inden for rækkevidde af USAs luftvåben. Samtidig blev de japanske styrker i Kina reelt afskåret fra Japan. Kampene om Okinawa var forfærdeligt blodige. Omkring 100.000 japanere og 50.000 amerikanere mistede livet. Amerikanske bombninger af japanske byer kulminerede med USAs atombomber mod de japanske byer Hiroshima og Nagasaki i august 1945. Det første angreb kostede umiddelbart 70.000 mennesker livet. Det andet 35.000. Dette nyligt udviklede våben tvang japanerne til betingelsesløs overgivelse og sparede samtidig amerikanerne for en invasion på de japanske hovedøer.

Mål og midler

Som ovenfor nævnt var et meget stor del af de mange ofre under Anden Verdenskrig civile – kvinder, børn og gamle. Tyskernes og japanernes krigsførelse havde fra begyndelsen ikke taget hensyn til civilbefolkningen. For tyskerne havde det ligefrem været et mål at fordrive og udrydde væsentlige dele af befolkningerne i de områder, de erobrede i Østeuropa og Sovjetunionen. Slaverne betragtedes som en mindreværdig race, der skulle give plads for det tyske herrefolks kolonisering. I det omfang, tyskerne overhovedet kunne, beslaglagde de fødevarer i de besatte sovjetiske områder til ernæring af de tyske soldater og den tyske civilbefolkning. Millioner af russere lod man helt bevidst og planmæssigt sulte ihjel. I krigsførelsen over for Storbritannien havde Tyskland grebet til anvendelse af terrorbombardementer af britiske byer.

8. Den tyske regerings retningslinjer for den økonomiske organisering af Østområderne, 23. maj 1941:

"Der bliver altså under ingen omstændigheder tale om at opretholde de hidtidige forhold, men ... om inddragelsen af Ruslands ernæringsmæssige produktion under europæiske rammer. Deraf følger nødvendigvis, at såvel industrien som en stor del af befolkningen dør. ... Mange gange 10 millioner mennesker bliver overflødige i de russiske områder og vil dø eller vandre til Sibirien."

Disse retningslinjer er, som det fremgår, udarbejdet før angrebet på Sovjetunionen.

Tab af menneskeliv under Anden Verdenskrig

	I alt	Heraf civile	Procentdel af befolkningen
Sovjetunionen	21.300.000	7.000.000	11%
	27.000.000		14%*
Tyskland	6.850.000	3.250.000	9,5%
Storbritannien	388.000	62.000	0,8%
Frankrig	810.000	470.000	1,9%
Polen	6.123.000	6.000.000**	17,2%
Jugoslavien	1.706.000	1.400.000	10,9%
USA	295.000	-	0,4%
Kina	10.300.000	9.000.000	2,3%
Japan	1.972.000	672.000	2,7%

*Der er i dag skøn, der siger 27 millioner

**Heraf 2,9 millioner jøder

Fordrivelse og terrorbombning

Da krigslykken vendte, kom den tyske og senere den japanske civilbefolkning til at lide. De sovjetrussiske tropper fordrev systematisk den tyske civilbefolkning fra den østlige del af Tyskland, således at det tidligere tyske område øst for Oder-floden nu blev beboet af polakker og russere. USA og Storbritannien gennemførte luftbombardementer af de tyske storbyer, kulminerende i 1944-45. Briterne udviklede det, man kaldte "area bombardement". Det fandt sted om natten. Målet var at dræbe så mange som muligt for at knække tyskerne krigsvilje.

Det lykkedes briterne at udvikle massebombningerne, så de kunne skabe såkaldte "ildstorme" i tyske byer som Hamburg, Köln og Dresden. Her kom temperaturen i de brændende byer så højt op, at ilden kunne springe fra bygning til bygning, og brandene skabte undertryk og derfor stærk blæst – deraf udtrykket.

Højdepunktet var bombningen af Dresden d. 13. og 14. februar 1945. Dresden var et trafikalt knudepunkt, og på det pågældende tidspunkt var byen pakket med flygtninge østfra. Den blev jævnet med jorden af 773 britiske og 527 amerikanske bombemaskiner. Hvor mange, der omkom, er uvist. Der angives vurderinger fra 35.000 til over 100.000. I alt kostede luftbombardementerne formentlig 600.000 civile tyskere livet.

Efter krigen er både amerikanernes anvendelse af atombomben og briternes og amerikanernes terrorbombninger af tyske byer blevet angrebet ud fra moralske synspunkter. Hvordan kan det forsvares, at man slår hundredtusinder af uskyldige mennesker ihjel? Paradoksalt nok har det været nemmest at retfærdiggøre anvendelsen af

9. En overlevende, Margaret Freyer, beretter om angrebet på Dresden d. 13. februar 1945:

"Ildstormen er ufattelig, man hører skrig og råb om hjælp et eller andet sted fra, men alt omkring en er ét eneste inferno. Til venstre for mig ser jeg pludselig en kvinde. Jeg kan stadig se hende for mig i dag og vil aldrig glemme det. Hun bærer en bylt i armene. Det er et spædbarn. Hun løber, hun falder, og barnet flyver i en bue ind i ilden. Pludselig så jeg igen mennesker lige foran mig. De skrider og gør fagter med hænderne, og så

– til min fuldkomne rædsel og forbløffelse – ser jeg, hvordan den ene efter den anden simpelthen lader sig falde til jorden. (I dag ved jeg, at disse ulykkelige mennesker var ofre for iltmangel) De besvime og blev brændt til aske. En vanvittig frygt griber mig, og fra da af gentager jeg hele tiden én sætning for mig selv: "Jeg vil ikke brænde ihjel". Jeg ved ikke, hvor mange mennesker, jeg faldt over. Jeg ved kun én ting: Jeg skal ikke brænde."

atombomben, fordi den så entydigt betød afslutningen på krigen og dermed før yderligere blodsudgydelser. De japanske soldater havde forsvaret sig med uhørt fanatisme, og de allierede regnede med meget store tab, hvis de skulle gå i land på de japanske hovedøer.

10. Winston Churchill 1954:

"Vi havde forudset den desperate modstand, vi ville have mødt – japanere, som i overensstemmelse med samurai-traditionen kæmpede til døden, ikke alene i regulære slag, men i hvert eneste skyttehul, hver eneste bunker. Jeg så for mig, hvad der skete på Okinawa, hvor tusinder af japanere trådte an på linje og tiltetgjorde sig selv med håndgranater, efter at deres førere først havde begået harakiri – hellere end at overgive sig til fjenden. At nedkæmpe japanernes modstand mand for mand og erobre landet meter for meter kunne såre vel komme til at koste os en million amerikanske menneskeliv og en halv million engelske. ... Nu fortonede dette mareridt sig for os. I stedet kunne vi forestille os – og det forekom os faktisk lyst og tiltalende – at afslutte hele krigen med et enkelt voldsomt chok eller to."

Det har været vanskeligere at retfærdiggøre luftbombardementerne af Tyskland, bl.a. fordi det har været sværere at påvise deres militære virkning. Det lykkedes ikke at ødelægge den tyske krigsindustri. Dens produktion nåede et højdepunkt perioden fra august til december 1944. Heller ikke tyskernes moral brød sammen trods de uhyre lidelser. Bombningen af Dresden fremhæves oftest som et angreb, der ikke kan forsvares. Dels fordi byen var uden væsentlig militærindustri, dels fordi det fandt sted så sent i krigen – mindre end tre måneder før den tyske kapitulation. Efter Dresden indstilledes denne type bombeangreb.

11. Winston Churchill til Luftmarskal Arthur Harris, 28. marts 1945:

"Det forekommer mig, at det øjeblik er kommet, hvor vi skal genoverveje spørgsmålet om at bombe tyske byer blot for at øge rædslen. Ellers vil vi komme til at kontrollere et fuldkomment ødelagt land. ... Jeg føler et behov for mere præcis koncentration om militære mål."

Bombningen af Dresden i februar 1945 jævnedes så at sige byen med jorden. Fotografi fra toppen af det der var tilbage af råd-hustårnet.

12. Luftmarskal Arthur Harris, 1947:

"Bombningen ... viste sig at være en forholdsvis human metode. For det første reddede det blomsten af dette lands ungdom ... fra at blive mejet ned ... på slagmarken, som det skete i Flandern i krigen 1914-1918. Men det synspunkt fremsættes ofte, at bombningen er særlig ond, fordi den medfører civile tab. Det er sandt, men alle krige har medført civile tab. Efter den forrige krig (1914-1918) udsendte den britiske regering en hvidbog, der anslog, at vores blokade af Tyskland havde kostet næsten 800.000 døde – mest kvinder og børn."

13. Næstkommanderende luftmarskal Robert Saundby:

"At bombningen af Dresden var en tragedie, kan ingen benægte. Det er ikke så meget denne eller hin form for krigsførelse, der er umoralsk eller inhuman. Det er krigen i sig selv, der er umoralsk. Når først den totale krig er brudt ud, kan den aldrig gøres human eller civiliseret, og hvis den ene part forsøgte på det, ville den formentlig lide nederlag. Det er for mig læren fra Dresden."

Danmark – på hvilken side?

D. 9. april 1940 besatte tyske styrker Danmark som et led i en operation, hvis mål var at få kontrol med Norge. Den danske modstand var ubetydelig. En af de mest sejlivede – men helt uunderbyggede – myter i nyere dansk historie går ud på, at den radikale danske udenrigsminister Munch havde aftalt besættelsen på forhånd med tyskerne. Der er intet belæg for denne påstand, som selvfølgelig skyldtes, at den danske modstand var så beskedent. Regeringen var nemlig helt på det rene med, at Danmark ikke ville få hjælp nogetsteds fra, heller ikke fra Storbritannien. I eftertiden har det været diskuteret, om besættelsen kunne være undgået, hvis Danmark havde oprustet i slutningen af 1930'erne. Argumentet er, at Tyskland kun havde få styrker til rådighed til angrebet på Danmark og Norge. Hovedparten af styrkerne var optaget i Polen og stod over for Frankrig og Storbritannien på Vestfronten. Hvis den danske militære styrke havde været større, argumenteres der, ville Tyskland måske have afstået fra angrebet.

Den danske regering og det danske Folketing besluttede at tage besættelsen til efterretning under protest. Dermed indledtes den såkaldte samarbejdspolitik, der bestod i, at det danske politiske system fungerede videre så at sige uantastet, mens Tyskland militært havde kontrol med landet.

14. En kreds af officerer: Som vi saaede – dansk Dom over den 9. april, september 1940:

"Da det danske Folk vaagnede op den 9. April, stod det over for den fuldbyrdede Kendsgerning: Fremmede Tropper var i Færd med at besætte Landet, efter at Regeringens ledende Mænd havde truffet bestemmelsen om at opgive Rigets tusindaarige Selvstændighed. ... D. 9. April ... (er) ... en Skændsel uden Sidestykke, den er nemlig Kronen paa en Politik, hvor i Overensstemmelse med Radikalismens (:Det Radikale Venstre) højeste Visdom intet kunde nytte, men hvor Danmark maatte overlade Løsningen af sine Problemer til en fremmed Magt. ... Havde medlemmer af den politiske Højadel vovet sig ud paa saa farligt et Sted den 9. April om Morgenen blandt danske Tropper, havde de hørt menige Soldater ... grædende af Raseri trygle og bede deres Officerer om at sætte sig ud over Regeringens Ordre og føre dem til Kamp for deres Konge og Fædreland uanset Kampens Haabløshed, som alle var klar over"

15. Den radikale udenrigsminister P. Munchs optegnelser, marts 1944:

"Hvis vi i April 1940, saaledes som det ønskedes af Overkommandoen den 8. April, havde indkaldt Sikringsstyrkens 57.000 Mand i Stedet for de 18.000, der var inde, kunne det have bragt andet Resultat? ... (Kunne) det have hindret, at Besættelsen gennemførtes paa en Dags Tid? ... (Hvorledes) er det muligt, at nogen kunde vedblive at tro derpaa, efter at man havde set Begivenhederne i det mobiliserede Holland og Belgien, hvor man længe havde rustet med Iver, og hvor man havde fransk-engelsk Hjælp? ... Og var det tilladeligt at ofre Tusinder af danske Menneskers Liv paa en Kamp, der aldrig kunde blive andet end en Demonstration?"

Samarbejdspolitikken betød, at dansk industri og landbrug eksporterede varer til Tyskland på det danske samfunds regning. Dermed støttede Danmark reelt den tyske krigsmaskine. Men det var ikke specielt for Danmark. Overalt i de besatte lande udnyttede tyskerne landets produktionsapparat og ressourcer. De danske myndigheder traf også nogle problematiske og kompromitterende beslutninger. For det første blev kommunistpartiet erklæret ulovligt og dets ledere fængslet efter krav fra tyskerne. Det skete, da Tyskland i 1941 gik til angreb på Sovjetunionen. For det andet accepterede de, at danske statsborgere lod sig hverve af det tyske militær til kamp mod Sovjetunionen.

Da tyskerne begyndte at lide nederlag, voksede den danske modstandsbevægelse, støttet fra Storbritannien. Det var i begyndelsen kommunisterne og stærkt nationale kredse, der udgjorde modstandsbevægelsen. Den blev bekæmpet af de danske myndigheder, der kaldte bevægelsen "kommunister og chauvinister" (:stærkt nationalistiske personer). I 1942 opfordrede den danske statsminister Vilhelm Buhl således befolkningen til at melde sabotører til politiet. Denne samarbejdspolitik fungerede lige til d. 29. august 1943, da regeringen måtte gå af, fordi tyskerne bl.a. krævede dødsstraf for sabotage. I de sidste halvandet år af krigen var det de danske embedsmænd i centraladministrationen, der administrerede landet. Kort efter regeringens afgang – d. 2. oktober 1943 – iværksatte tyskerne en aktion mod de danske jøder. Informationer om aktionen var dog blevet lækket på forhånd, så det lykkedes modstandsbevægelsen og de danske jøders organisation at evakuere næsten alle de danske jøder over Øresund til Sverige.

Samarbejdspolitikken bragte Danmark i en tvetydig situation. Var Danmark ikke nærmest allieret med Tyskland? Kunne man sige, at Danmark var neutralt? Det var i alt fald vanskeligt at opfatte Danmark som krigsførende på de allieredes side. Alligevel lykkedes

Da tyskerne begyndte at lide nederlag, voksede den danske modstandsbevægelse. "Hos Gestapo: Nå, hvor finder vi så den unge mand?" Tegning af Harald Engman, 1943..

det mod krigens slutning Danmark at blive accepteret som allieret. Forudsætningerne herfor var dels den danske modstandsbevægelse, dels de mange danske søfolk, der under krigen sejlede i allieret tjeneste. Det hjalp også, at den danske ambassadør i Washington på egen hånd indgik en aftale med USA om, at amerikanerne kunne råde over Grønlands territorium og oprette meteorologiske stationer der.

Var samarbejdspolitikken en succes? Det mener mange historikere og politikere, der fremhæver, at den danske politik var en dygtig og nødvendig tilpasning til de eksisterende forhold. Det lykkedes at spare Danmark for krigshandlinger i større omfang. Det var rigtigt, at politikerne ikke ofrede tusinder af menneskeliv i en kamp, der var helt udsigtsløs. Kritikere argumenterer moralsk. Danmarks holdning var lunken, og Danmark ydede ikke sin del i kampen mod nazismen. Hvis alle de øvrige europæiske lande havde haft en tilsvarende fej og eftergivende holdning over for nazismen, ville Hitler have vundet.

Arbejdsspørgsmål, kapitel 5

1. Redegør for Hitlers udenrigspolitik 1933-1939 – dens mål og de midler, der anvendtes.
2. Diskutér vestmagternes appeasementpolitik. Hvilken betydning havde erfaringerne fra Første Verdenskrigs udbrud? Hvilken betydning havde opfattelsen af Versaillesfreden?
3. Diskutér Taylors og Alfred Schickels synspunkter (citater 4 og 6). Kan de underbygges, eller må de afvises?
4. Forklar den danske udenrigs- og sikkerhedspolitiske linie 1940. Sammenlign med den danske politik før og under Første Verdenskrig. (s. 45-46)
5. Er det korrekt, når bogen påstår, at Anden Verdenskrig er historisk ny på 3 områder (s. 132-133)?
6. Kunne Tyskland have vundet krigen? Og hvorfor endte krigen med tysk nederlag?
7. Kunne Japan have vundet krigen? Og hvorfor endte den med japansk nederlag?
8. Kan man forsvare bombningen af Hiroshima og Nagasaki og bombningerne af de tyske byer? Med hvilke argumenter? (citater 10, 11, 12)
9. Diskutér Robert Saundbys opfattelse, citat 13.